

Pázmány-relikviák a budapesti Egyetemi Könyvtárban : Pázmány Péter pozsonyi magánkönyvtárának kötetei a budapesti Egyetemi Könyvtárban : tanulmány, katalógus : kiállítás 2012. december 13 – 2013. március 29 = Pázmány relics in the University Library of Budapest : the volumes of Péter Pázmány's private of Pozsony in the University Library of Budapest : study, catalogue : exhibition 13 December 2012–29 March 2013. Knapp Éva – Budapest : Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár, 2012. – 112 p. : ill. ; 24 cm. – (Kiállítások az ELTE Egyetemi Könyvtárában, ISSN 2060-0070 ; 6)

Az egyetemalapító bíboros eddig ismeretlen arca: adalékok Pázmány Péter magánkönyvtárának történetéhez

A több mint másfélmillió dokumentuma között számos világritkaságot őrző,¹ 450 éve folyamatosan működő ELTE Egyetemi Könyvtár köztudottan a régi könyves kutatások kincseshányója, megkerülhetetlen szereplője. Ennek bizonyítékául szolgál *Knapp Éva* tudományos felfedezése is, aki azonosította *Pázmány Péter* (1570–1637) bíboros, esztergomi érsek pozsonyi magánkönyvtárának a budapesti Egyetemi Könyvtárban őrzött köteteit. A feltárásról a nyilvánosság 2012. szeptember 15-én, a Kulturális Örökség Napján értesülhetett először, amikor a nagyközönség meg is tekinthette Pázmány előkerült olvasmányait.² A rendkívüli sajtóvisszhangot³ kiváltó bejelentés után „Pázmány relikviák az Egyetemi Könyvtárban” címmel 2012. december 14-én *Bitskey István* akadémikus szavaival megnyitott – az érdeklődők által 2013. március 29-ig látogatható – kiállításon tették ismét közzé a könyvritkaságokat további Pázmány-emlékek (pl. az egyetem alapítólevele) társaságában.⁴ Ezen alkalommal mutatták be *Knapp Éva* „*Pázmány-relikviák a budapesti Egyetemi Könyvtárban – Pázmány Relics in the University Library of Budapest*” című magyar-angol nyelvű tanulmány- és katalóguskötetét, mely lépésről-lépésre végigvezet a primer kutatás eredményein.

A Historiográfia fejezetből megtudhatjuk, hogy Pázmány Péter végrendeletében könyvtárát a pozsonyi jezsuita kollégiumra hagyta, azonban végakarátának teljesülését napjainkig többen megkérdőjelezték. A nem csupán főpapi, hanem egyúttal tudós könyvtárnak is tekinthető gyűjtemény sorsával számos szakember foglalkozott: Pázmány életrajzának írója, *Fraknói Vilmos* haláláig kereste a könyvtárat, sikertelenül. Mindössze egyetlen

korrektúra példányt kutatott fel: Pázmány „Az Sz. Irasrul es az Anyaszentegyházrul” (Bécs, Gelbhár, 1626, RMNy 1351) írását. *Schönvitzky Bertalan* és *Clauser Mihály* ugyancsak nem tudott választ adni Pázmány könyvtárának sorsát illetően. 1975-ben Bitskey István és *Kovács Béla* a pozsonyi jezsuiták 17. századból fennmaradt és Egerben őrzött katalógusára támaszkodva megállapította, hogy a Pázmány-kötetek valóban Pozsonyba kerülhettek, és Fraknói azért nem akadhatott a nyomukra, mert Pázmány nevét tartalmazó tulajdonosi bejegyzéseket keresett. Bitskey 1979-es kiadású Pázmány monográfiájában megerősítette, hogy a kötetek nem juthattak az Egyetemi Könyvtárba, mert a végrendeletet követve mind a pozsonyi jezsuitákhoz került. 1987-ben, Pázmány halálának 350. évfordulóján *László Mihály*, a budapesti Piarista Rend Központi Könyvtárának vezetője két Pázmány-könyvtárból való prédikációskönyvet tárt a nyilvánosság elé, egyiket a saját állományukból, másikat pedig a nagybörzsönyi plébániáról származtatva. Utóbbi sorsa jelenleg ismeretlen.⁵ Az 1990-ben megjelent „*Magyarországi jezsuita könyvtárak 1711-ig*” című kötet szerint a Budára, majd Pestre költöztetett nagyszombati egyetem jogutód könyvtárának segédőre, *Kovachich Márton György* 1782-ben, a jezsuita rend felszólása után az általa kiválogatott műveket Pozsonyból a budai Egyetemi Könyvtárba szállította. 2004 januárjában *Klara Mészáros* (Mészáros Klára), a pozsonyi Egyetemi Könyvtár kutatója egy MTI-közleményben leszögezte: „370 év után Pozsonyban előkerült Pázmány Péter könyvtára.” (9. p.) Ezen örvendetes bejelentést azonban beárnyékolja, hogy Mészáros Klára a mai napig semmiféle publikációt nem tett közzé a témában, illetve a magyar kutatók számára a vonatkozó állományrész elérhetetlen, támpontul nem szolgálhat.

Knapp Éva – a fentiekben csak rendkívül vázlatosan ismertetett, de a kötetben terjedelmesebben olvasható, igen alapos és körültekintő szakirodalmi áttekintése során – a következők szerint állapítja meg a Pázmány-könyvtár jellemzőit: „1. Pázmány Péter, mint tulajdonos nem írta

be nevét a könyvtára könyveibe. 2. Könyvtára – végrendeletét tiszteletben tartva – a pozsonyi jezsuita kollégium könyvtárába került, ahol a könyvtár neve mellé a kötetekbe írták az örök-hagyó halálának dátumát, ami azonos a jezsuita tulajdonba kerülés napjával. 3. Esetenként az azonos szövegű bejegyzéshez fűzték a kiegészítő «Ex libris cardinalis Pazmany» vagy az «Ex libris testamento legato cardinalis Pázmány» formulát. 4. A bejegyzéseket egy kéz készítette. 5. A könyvtárhoz tartozó kötetek – az ajándékképpen Pázmánynak adott kötetei kivételével – pergamenkötésűek.” (11. p.) Ebből kiindulva, hatalmas munkával fésülte át Knapp Éva az ELTE Egyetemi Könyvtárának régi könyves állományát – Pázmány-kötetek után kutatva. Az eredmény nem sokat váratott magára: 2012 januárjában előkerült az első dokumentum, melyet még további 24 kötet követett. A díszteremben látogatható, nyilvános kiállításon is szemügyre vehető pompás dokumentum-összeállításban – az Egyetemi Könyvtár meghívójában olvasható kedvesnáló szerint – „egyaránt találhatók Pázmány Péternek ajándékozott aranyozott díszkötéses munkák, így például a még grazi oktatói éve alatt megismert II. Ferdinánd német-római császár, magyar király ajándéka bíborosi kinevezése alkalmából; utolsó nagy műve, a prédikációk sajtó alá rendezése során használt tekintélyes forrásanyag könyvtárában is jelenlevő kötetei; illetve az esztergomi érsekként politikai szerepet is betöltő Pázmány olvasmányaiként szolgáló, gyakran saját kezű használoi bejegyzésekkel ellátott történeti, politikai, orvosi tárgyú nyomtatványok.” A hazai könyv- és könyvtártörténet szempontjából kiemelkedő és mérföldkönek tekinthető alap kutatás eredményeképpen feltárt 25, zömmel 17. századi könyv összesen 30 művet foglal magában, amelyek – restaurálás előtti – könyvészeti leírásait (szerző, cím, kiadás, jelzet, megjegyzés, tulajdonosi bejegyzés, használoi bejegyzés, kötés, azonosítás a 17–18. századi történeti katalógusokban) is közli Knapp Éva. A bevezető tanulmány után a Pázmány-könyvtárból előkerült minden egyes ritkaságról – *Hajtmanszki Péter*, az Egyetemi Könyvtár

munkatársa által készített – színes fényképfelvétel is megtekinthető, mely jelentős mértékben teszi élvezetessé a könyv lapozását.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni – Knapp Éva elévülhetetlen érdemein túl – *Szalaváry Miklós*, az Egyetemi Könyvtár könyvrestaurátorának briliáns tevékenységét sem, aki nélkül nem lennének mai formájukban „élvezhető” a relikviák. A 2012 nyarán végzett helyreállításoknak köszönhetően szinte eredeti állapotukban pompáznak Pázmány egykori gyűjteményének kincsei. A könyvtestekhez szerencsére egyetlen alkalommal sem kellett hozzányúlni, általában az előzéklapok és címlapok restaurálására volt szükség. A sérüléseket – a Pázmány Péter első, 1620-ban, tűzvészben megsemmisült könyvtárának egykori darabjaira utaló égési és ázási nyomok kivételével – javították, a tárlókból való kiemelés után ma már minden darabot savmentes védőtokban őriz a könyvtár. További kutatásokat jelölnek ki három keménytáblás pergamenkötés tábláinak restaurálásakor előkerült makulatúra-ként⁶ használt lapok. Reméljük, ezek sorsáról is hamarosan olvashatunk.

Knapp Éva – az azonosított kötetek formai és tartalmi elemzése után – tanulmánya összegzésében közzétett konklúziói: „1. Pázmány Péter a kötetek első tulajdonosa volt. 2. Jelentős számban megtalálhatók Pázmány-kortárs írók, különösen a jezsuita szerzők művei. 3. Jelentős az ajándékba kapott művek száma. 4. Bár Pázmánynak nem volt önálló politikaelméleti munkája, a könyvtár egy jelentős része a politikai irodalom, a fejedelmi tükrök határterületén mozgó nyomtatványokból és jogi művekből áll. 5. Számottevő a könyvtár anyagában a prédikációs művek jelenléte is, éppen úgy, ahogy ezt Bitskey István feltételezte. 6. Nem hiányoztak a korabeli költészetet képviselő munkák sem, azaz univerzális érdeklődést mutató tudós könyvtár volt.” (37. p.)

A Pázmány-könyvtár évszázadokon és országokon átívelő, pusztító háborúkban sem fukarkodó hányatott sorsa, darabjainak szétszóródása jelentősen hátráltatja a rekonstrukciós törekvéseket. A fennmaradt kötetek átfogó vizsgálata csak a Po-

zsonyban fellelhető anyaggal együtt képzelhető el. Knapp Éva tanulmányában először közölt 26 kötet, 31 mű⁷ csak egy töredéke Pázmány Péter bíboros udvarának, érseki mecenatúrájának. A jelenleg ismert közel száz mű őrzési helyei egyértelműen alátámasztják, hogy a Pázmány-könyvtár egy része Pozsonyban maradt, egy részét a budapesti Egyetemi Könyvtár birtokolja, és számos példány lappang különféle – jelenleg még nem regisztrált – helyeken, akár plébániákon, akár a könyvkereskedelemben.

A „Kiállítások az ELTE Egyetemi Könyvtárban” elnevezésű sorozat 6. részeként⁸ a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) támogatásával megjelent, puhakötésű, a már említett, összesen 40 színes könyvfotóval illusztrált, jegyzetapparátussal bőségesen ellátott tanulmányt két nyelven (magyarul és angolul) közlő, második egységében katalógust is tartalmazó kiadvány a hazai könyvészeti kutatások egyik fontos állomásának hírnöke. A hírek hozója, Knapp Éva határainkon túl is ismert és elismert könyvtörténész, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) doktora, az Egyetemi Könyvtár főtanácsosa, tudományos ügyeinek referense.⁹

Üdítő színfoltként időzhetünk el a kötetben található egyik Pázmány Péter portrénál. Az eddig ismert ábrázolások ugyanis rendszerint vörös tónusú, bíborosi ruhában jelenítették meg az egyházi személyiséget, azonban a címlapon is szereplő, ismeretlen művésztől származó – a nagyszombati Nyugat-Szlovákiai Múzeumban (Západoslovenské múzeum v Trnave) kiállított – olajfestmény szürkében és kék szemmel ábrázolja Pázmányt. Érdemes lenne bővebben foglalkozni Pázmány arcainak összehasonlításával is, persze ez már nem könyvtörténeti kihívás...

A recenzens számára külön is öröm e kötet közreadásáról beszélni, hiszen – főképpen a fiatalabb generációt tekintve, beleértve a könyvtáros hallgatókat, és lelkiismeretesen bevallva még jelen írás szerzőjét is – manapság nem annyira divatos könyvtörténeti témákban elmélyedni, inkább a modernebb informatikai vagy menedzsment stúdiumok felé kacsingatni. A kitarító könyvtárosi kutatómunka azonban, bármely

– akár régi, akár új keletű – szakmai területről is beszélünk, meghozza gyümölcsét, és növelheti a hazai könyvtárügy presztízsét. Erre szolgálhatnak példaként a Pázmány-könyvtárral kapcsolatban megjelent országos és regionális, tudományos és ismeretterjesztő, közszolgálati és bulvárvonatkozású sajtóvisszhangok, Knapp Évával készített interjúk, melyek a legszélesebb társadalmi réteg felé közérthetően tolmácsolják: bibliotékáink a magyar kulturális örökség letéteményesei, még sok-sok generációnyi tudós-könyvtárosnak forrás-muníciót adó (számos esetben rejtett) felbecsülhetetlen nemzeti értékeket őrző és közvetítő, nélkülözhetetlen védőbástyái.

Kiszl Péter

Jegyzetek

1. Az 1561-ben Oláh Miklós esztergomi érsek által alapított, majd 1635-ben Pázmány Péter révén egyetemi könyvtárrá vált bibliotéka 185 kódexet (ebből 14 corvina), mintegy 1200 ősnymtatványt, 11 000 egység antikvát, 16 500 barokk és 75 000 18. századi kötetet őriz. Muzeális anyagában számos régi magyar nyelvelmélek, középkori oklevél, autográf kézirat, metszet és térkép is helyet kap.
2. Kulturális Örökség Napja az Egyetemi Könyvtárban: <http://konyvtar.elte.hu/hu/node/2210> (2013. január 6.)
3. A Pázmány könyvtár felfedezésének sajtóvisszhangja: <http://konyvtar.elte.hu/hu/node/2282> (2013. január 6.)
4. Pázmány-relikviák az Egyetemi Könyvtárban – kiállítás: <http://konyvtar.elte.hu/hu/node/2430> (2013. január 6.)
5. A kézirat leadása után derült ki, hogy megkerült a korábban a nagybörzsönyi plébánián őrzött könyvritkaság: "Újabb kötettel egészült ki a Pázmány Péter pozsonyi magánkönyvtárból származó, a jelenkori Magyarországon őrzött kora-újkorai nyomtatvány-kollekció. A kötet Abraham Bzovius (Bzowsky) domonkos szerzetes kétkötetes, egybekötött vasárnapi prédikációinak gyűjteménye *Concionum dominicalium totius anni tom. I–II. (Coloniae Agrippinae, apud Antonium Boetzerum,* 1612.) címen. Abraham Bzovius vasárnapi prédikációinak gyűjteménye jelenleg magántulajdonban van. Tulajdonosa előkékenyen hozzájárult, hogy kötetét bemutassuk az érdeklődő nagyközönség nyilvánosságának a budapesti Egyetemi Könyvtár 2013. március 29-ig látogatható Pázmány-relikviák a budapesti Egyetemi Könyvtárban című kiállításán. [...] Ez a kötet – melyről László Mihály 1987-ben mint a nagybörzsönyi plébániai könyvtár egyik kötetéről adott hírt (*Magyar Könyvszemle*, 103. évf. 221. p.) – a Pázmány-relikviák számbavételekor fizikailag hiányzott (Knapp Éva: *Pázmány-relikviák a budapesti Egyetemi Könyvtárban*. Bp., 2012. 8. p.) A nyomtatványt a nagybörzsönyi plébániahivatal és könyvtár felszámolását követően – a kötet címlapján látható gyűjteményi pecsét tanúsága szerint – a váci Egyházmegyei Gyűjteménybe szállították, ahonnan ismeretlen körülmények között kikerült. A nyomtatványt később a 258. tételeszámon írták le 2008-ban az *Új Magyar Athenas*, válogatás az Alexandria Antikvárium kincseiből című, tanulmányokkal kiegészített antikvár-katalógusban. "(Újabb kötettel egészült ki a Pázmány Péter pozsonyi magánkönyvtárból származó könyveket bemutató kiállítás! <http://konyvtar.elte.hu/hu/node/2594>) [2013. március 10.]
6. Selejt papírok a kötéstáblában
7. Az Egyetemi Könyvtár által 1999-ben – a Borda Antikváriumtól – vásárolt műről (Johannis Philoponi In Cap. I. Geneseos: De mundi creatione libri septem) is bizonyította Knapp Éva, hogy Pázmány Péteré volt. A dokumentum azonban végrendeletileg nem került a pozsonyi jezsuitákhoz, így a Pázmány-magánkönyvtár sajátos tulajdonosi bejegyzése is hiányzik a címlapjáról. Ezzel – és a László Mihály által közölt két prédikációs könyvvel együtt ma 28 egykori Pázmány-könyvtárbeli kötet magyarországi lelőhelyéről tudunk.
8. A sorozatban (ISSN 2060-0070) eddig megjelent kötetek: 1. Zrínyiek és Európa = Die Zrinyis und Europa (2007); 2. Mátyás király – Magyarország a reneszánsz hajnalán, *Reneszánsz év* 2008; 3. Bibliák az Egyetemi Könyvtárban (2008); 4. Herbáriumok – Kiállítás az Egyetemi Könyvtár botanikai kézírataiból és nyomtatványaiból (2009); 5. A csillagok törvényei – Kiállítás az ELTE Egyetemi Könyvtár XVI. századi csillagászati nyomtatványaiból = *The laws of the stars: 16th century astronomical prints at the ELTE University Library*
9. Knapp Éva önéletrajza és publikációs jegyzéke: <http://konyvtar.elte.hu/web/hu/node/635> (2013. január 6.)